

107400

C. J. Hambro mot Hjemmefrontledelsen

Av overlæge Johan Scharffenberg

Hambro offentliggjorde i Aftenposten i april sine dagboksblade fra juni 1945, nu har han utgitt dem som bok med tillegg av enkelte aktstykker, fordi «de er blitt misforstått som om de gjaldt en historisk bedømmelse av personer og forhold mens de alene var samtidige notater. Når det har vært mulig å tyde dem som noe annet må det skyldes at jeg ikke gav dem den bakgrunn av tidshistoriske aktstykker som vil stille dem i det riktige relieff».

Hambro fulgte 7. juni 1940 kongen og regjeringen til England og var i eksil til 30. mai 1945. De nu offentliggjorte 21 dagboksblade omfatter tiden fra 1. til 22. juni (intet for søndag 3. juni).

Alt i april 1944, tsbilliget Hambro at Høyesterett under Bergs ledelse oppnevnte Administrasjonsrådet. Han fant nok et sådant råd påkrevet, men mente at fylkesmannen burde oppnevnt det. 22. april 1940 skrev han til Ferdinand Schjelderup at Høyesterett hadde grepet inn «politisk kortsynt og litt overveiet». «Det er av ytterste viktighet at Høyesterett ikke opptrer mer på den politiske arena».

Under striden om det i 1936 valgte stortings sammentreten etter frigjøringen avgav elleve høyesterettsdommere (blant dem Berg) 25. juni 1942 en erklæring om at dette stortings «myndighet er definitivt

opphørt og det kan ikke i kraft av konstitusjonell nødrett gjenoppstå som statsmakt».

Først etter frigjøringen fikk Hambro kjennskap til denne erklæring, men han hadde full rede på den tankegang som lå til grunn. Derfor skrev han «som formann i Konstitusjonskomiteen» et promemoria om Stortingets konstitusjonelle stilling og sendte dette med dato 27. juli 1942 til regjeringen. Han hevdet at Norge etter grunnlovens ånd alltid måtte ha et stortings selv når forholdene hindret det i å fungere.

Dette standpunkt var også viktigst for Hambros egen stilling: hvis det i 1936 valgte stortings fremdeles bestod, var han fremdeles dets første president med rang nest etter kongen, men eksisterte det ikke etter valgperiodens utløp i januar 1941, var han bare en forhenværende stortingsmann. Hambro kan neppe ha billigst presidentskapets oppfordring i 1940 til kongen om å abdisere eller dets og mange representanters senere løfte å stemme for å avsette kongen, men da han i juni 1945 samlet de hjemnevende presidenter, fikk han et annet og mildere syn på deres forhold. De påstod at de i juni

Denne overdragelse av makten skjedde ved telegram fra Nygaardsvold 5. mai. Med hans billigelse oppnevnte HL 8 «rådmenn» til å styre departementene inntil delegasjonen kom. Denne bestod av kronprins Olav og fem statsråder. Mandag 14. mai møtte HL på Slottet og nedla sin myndighet.

Allerede under okkupasjonen hadde HL kunngjort at den ville anse sin oppgave som løst ved frigjøringen og at den ikke hadde politiske ambisjoner ut over den. Det var ikke noe brudd på dette tilslagn at HL beholdt regeringsmyndigheten ut over selve frigjøringsdagen for å forebygge kaos. Hvis HL hadde planlagt å tilrive seg makten videre fremover ville det riktige tidspunkt være like etter 5. mai, men finnes det skygge av bevis for noen slik plan?

Om ettermiddagen mandag 7. mai brøt frihetsjublen ut i Norge. Natten til 8. mai kapitulerte den tyske militære ledelse på Lillehammer til representanter for de allierte, derved ble den tyske okkupasjon avløst av en alliert okkupasjon i henhold til avtalene av 18. mai 1944. Denne milde okkupasjon som almenheten knapt var oppmerksom på, ble oppgitt 7. juni. Først da fikk Norge sin fulle selvstendighet tilbake.

Resten av regjeringen kom til Oslo 30. mai. 7. juni kom kongen. I statsråd 12. juni søkte regjeringen Nygaardsvold avskjed. 14. juni fikk Paal Berg som hadde vært Hjemmefrontens leder, kongens oppdrag til å danne regjering. Kongen gav ham det råd at Lie burde fortsette som utenriksminister, Torp som forsvarsminister.

Det gamle storting var sammenkalt til 14. juni.

Hambro ville at Høyre ikke skulle la seg representere i Bergs regjering hvis medlemmer av Nygaardsvolds regjering gikk over i den. Særlig synes han å ha vært mot at Lie fortsatte som utenriksminister.

I et møte med gruppeførerne lørdag 16. juni nevnte Berg at kongen hadde uttalt seg for at Lie og Torp fortsatte, og hadde fremholdt at Lie hadde en god posisjon hos de allierte.

Dette er nevnt i Hambros referat (s. 36), men ikke hans eget svar.

Paal Berg fastholder bestemt at Hambro sa det nu måtte være slutt med kongens diktatur.

Mandag 18. juni meddelte Berg gruppeførerne at han hadde oppgitt å danne regjering. «Vi fikk så et glimt av hva som egentlig lå bak. Det var dokument 1 fra Stortingets hjemnevende presidenter og den rolle Berg spilte i dette dokument. — Berg forsøkte å bestride riktigheten av det som var anført, at han, da Magnus Nilssen den 18. (17?) juni nærmest vegret seg ved å forhandle med tyskerne skulle ha sagt: «Jeg vil som nordmann henstille så alvorlig jeg kan at preseidentskapet

Stortingetspresident C. J. Hambro også i 1945 en tilbakevenden til den parlamentariske statskikk for å være det viktigste.

ikke viker unna». Han ble skarpt vist tilbake av Valen, men var sterkt irritert.

Da Gerhardsen hadde fått i oppdrag å danne regjering fremholdt Hambro i gruppe-møte 20. juni som sitt prinsippale standpunkt at «Høyre skulle nekte å ha noen andel i dannelsen av en regjering som inneholdt statsrådene Lie og Torp». Men en votering «viste at gruppen nærmest var enstemmig om ikke å våge å inn-ta dette standpunkt». Lie og Torp kom med i Gerhardsens første regjering.

Det siste dagbokblad 22. juni slutter således:

«De fleste av oss hadde jo tenkt at det skulle bli et overgangsministerium av kyndige folk som kunne bringe Statens administrasjon på fote igjen. Isteden har vi fått en vekk-krets av de ukundigste personer, folk uten enhver erfaring og innsikt. For de fleste av oss er det ganske ufattelig at disse menn har turdet påta seg et ansvar som ligger så langt over deres kompetanse».

Denne vurdering var ikke rettfærdig, og det var jo på det rene at denne regjering ville bli kortvarig, til det var valgt nytt storting. Lie ble i 1946 den første generalsekretær for de Forente Nasjoner, det viser riktigheten av kongens vurdering av ham.

Høyesterettsjustitiarius Paal Berg måtte oppgi å danne regjering. Den 18. juni tok han sin hatt og gikk.

1940 ikke hadde villet forhandle om de tyske krav, men var blitt «presset» til det av Paal Berg. De påstod også at hjemmefronten senere hadde planlagt et statskup for å tilrive seg all makt. Nu ville de utarbeide en redegjørelse til Stortinget og ønsket råd og hjelp av Hambro. Den ydet han villig. Resultatet ble «Stortingsdokument 1» 1945.

Hvordan var den virkelige stilling?

30. april 1945 oppnevnte Hitler Dönitz som sin etterfølger og drepte seg selv. Dönitz oppgav å fortsette kampen. Lørdag 5. mai kapitulerte de tyske styrker i Danmark, det danske folk jublet. Men i Norge hadde tyskerne fremdeles en meget sterk militær stilling. Bare i Finnmark stod det norske og russiske styrker, i det

lige Norge fantes ikke amerikanske eller engelske styrker, men en stor kampdyktig tysk hær og sterke festninger. Den norske regjering var i tvil om tyskerne ville kapitulere. Den hadde besluttet å sende en delegasjon til Norge, men inntil denne kunne nå frem, måtte hjemmefrontens ledelse (HL) midlertidig få regjeringsmyndighet innenlands.